

életvitelében távol állt a politikai élettől, lát-szatra írásaiban is az irodalom, nem a napi politika érdekelte. De — nagy történeti regényének említett célzatain túl — hány helyen ír tanulmányaiban kora szétesett, válságba jutott, felbomló társadalmáról, amelyben a magasabb eszmények „buta politikusok ajkára kerültek”! (525.) A mi „irodalmunk sohasem lehetett egészen őszinte, ma sem lehet az” — írta 1943-ban. Amit francia barátja, Robert Gilles mond a katolicizmus langyosságáról, igazában az ellenforradalmi korszak illúziótlan, hősietlen korszakának kritikája volt (*Robert Gilles emlékére*). Akkoriban közülünk, fiatalok közül nem egy gondolkodott ugyanígy, akkori írásaink tanúskodnak erről. Az írás — főként a tanulmányírás — bizonyára egyfajta menekülési forma is volt Lovass Gyula számára. Amikor Európa kritikus korszakát éli, s már dúl a második világháború, ő hallatlanul fegyelmezett filológusi logikával írja különleges történelmi regényét, esszéit, tanulmányait az utóélet-kutatás módszertanáról, Péterfyről, a „ködlovagokról”, a metaforitizról. Nem a kor égető problémái iránti érdekeltenség volt ez, hanem egy szelíd, tiszta, mélyen humanista férfitípus menekülése a kor barbársága elől.

Lovass Gyula posztumusz kötete nyilván mást jelent a mai idős nemzedékek számára, amelyek kortársai voltak a fiatal íróknak — és mást a mai fiataloknak vagy középnemzedékeknek. Számunkra a múlt feltámasztása ez a gyűjteményes kötet, amelyben régi önmagunkra ismerünk megilletődötten. A fiatalab-bak számára legyen kortörténeti dokumentum arról, hogy akkor is voltak emberek, írók, fiatalok, akik nemesen éreztek, okosan gondolkodtak, és egy jobb világról álmodoztak, mostoha körülmények között. Az irodalom-történet számára pedig Lovass Gyula az marad, akinek Fodor József már akkor jellemezte: egyfelől „mély lelkű, becsületos, legmagasabb ideáloktól vezetett, tiszta ember”, másfelől „egyike legfelkészültebb íróinknak, leglelküsimeresebb kritikásainknak”. Szórol szóra ilyenek ismertük őt mi is, és ezt valljuk ma is, három évtized távolából, amikor fennmaradt műveinek java végre itt van előttünk, összegyűjtve, fájdalmas torzóként. Ez a torzó éppen értékeivel érezteti át velünk azt a veszteséget, amely korai halálával érte irodalmunkat. Ennek a kötetnek a megjelenése után azonban az ellenforradalmi korszak irodalmáról többé nem beszélhetünk Lovass Gyula számbavétele nélkül.

Makay Gusztáv

Szeli István: *Nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom* Újvidék, 1974. Fórum K. 278 l.

Szeli István tanulmánykötetének írásait, ahogy mondani szokás, maga az élet hívta létre. Pontosabban a vajdasági magyar kultúra fejlődése, vitái és mozgalmi. Az *Egy évtized tanulságait* az újvidéki egyetem magyar tanzékiének tízéves fennállása alkalmából írta, az *Új folyóirat indullal* a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek sorozatát indította el, a *Nyelvművelésünk múltjából* a jugoszláviai magyar nyelvűművelő mozgalom hagyományait és feladatait mérte fel. Még Petőfi Sándor születésének 150. évfordulóján is a helyi Petőfi-hagyományok egy fejezetét dolgozta fel, ahogy ő maga írta: „írásunk voltaképpen tárgya nem a kivételes egyéniség, hanem annak visszhangja és hullámverése a hazai környezetben”. A tanulmánygyűjtemény elsődlegesen a jugoszláviai magyar kultúra szükségleteit elégíti ki, problémáira válaszol, önismeretét fogalmazza meg. Ez szabja meg rendkívül fontos művelődéspolitikai szerepét.

A kötet szellemi horizontját a nemzetiségi kultúra növekedése, határozott fejlődése határozta meg. Mert az kétségtelen, és Szeli István tanulmányaiból is kitetszik, hogy a vajdasági magyar művelődés jelentős utat járt be három évtized alatt a felszabadulás után. Az újvidéki magyar katedra jubileumára írott tanulmány vet számot ennek a fejlődésnek a mutatóival és körülményeivel. Szeli ír arról, hogy 1918—1941-ig a jugoszláviai magyar értelmiség utánpótlásáról egyedül a szabadkai főgimnázium magyar tagozata gondoskodott. A húszas és harmincas évek statisztikái szerint a belgrádi és zágrábi egyetemen évente négy magyar jogász, négy orvos, három tanár végzett, s két évtized alatt három-négy mérnök, állatorvos és közgazdász szerzett oklevelet. A felszabadulás után egész sor nemzetiségi iskola nyílt, 1948-ban például Vajdaság területén negyven magyar algimnázium, négy főgimnázium, két tanítóképző, valamint huszonkét szakiskolai tagozat működött. Ezeknek az iskoláknak a tanárellátását vállalta és végzi az 1959-ben létesített újvidéki magyar tanszék, amelyet kezdetben Sinkó Ervin, majd Bori Imre, Penavin Olga és maga Szeli István vezetett.

A tanszéknek emellett még számtalan feladatot kellett vállalnia. „Tanszékünk — állapítja meg Szeli — nem csupán *egyike* a felsőfokú magyartanárképzés műhelyeinek, hanem feladatainál fogva sokkal több annál: a magyar nyelvi és irodalmi műveltség fenntartásának és ápolásának talán legfontosabb intézménye ezen a magyar kultúra szempontjából természetlenül tartott tájon [...] Küldetése csak akkor mérhető fel a maga igazi arányaiban, ha meggondoljuk, hogy e tíz év

alatt a jugoszláviai magyar humán értelmiség nevelésének úgyszólván egyetlen iskolája volt, s az általános és középiskolai tanárok mellett újságírók, tudományos dolgozók, lektorok, rádió- és televízióbemondók, korrektorok, könyvtárosok, fordítók, sőt színészek képzését is vállalnia kellett, de nem hanyagolhatta el azokat a feladatokat sem, amelyeket az élő magyar nyelv és a hazai magyar szépirodalom fejlesztése, illetve kritikai vizsgálata rótt rá." Az a fejlődési folyamat, amelyet éppen Szeli István tanulmányai rögzítenek, bemutatván a jugoszláviai magyar kultúra helyzetét és növekvő öntudatát, azt igazolja, hogy az újvidéki magyar tanszék eredményesen végzi vállalt feladatait. S bár 1959-es alapítása óta a vajdasági magyar művelődés intézményrendszere nagyrészt kialakult, a tanszéknek ma is irányító szerepe van. Bizonyára a jövőben is ilyen szerepet kell betöltenie.

A vajdasági magyar kultúra növekvő önismertetének és öntudatának egyik következménye, hogy meg kellett határozni a nemzeti irodalom szerepét és helyzetét. Továbbá a vajdasági magyar irodalomtudomány jellegét és feladatait. Abban az értelemben, ahogyan Horváth János beszél az irodalomtörténetirásról mint a közösségi önismeret egyik szervéről. Bori Imre jugoszláviai magyar irodalomtörténete után ezt a feladatot Szeli István 1973-as tanulmánya vállalta: a *Nemzeti irodalom — nemzetiségi irodalom*. Ez a tanulmány a nemzetiségi irodalom, közelebbről a jugoszláviai magyar irodalom sajátos helyének megjelölésével foglalkozik. Szeli István két szakaszt különböztet meg, az 1918—1944-ig tartó *kisebbségi* és az 1945 óta érvényesülő *nemzetiségi* irodalom szakaszát. A kisebbségi irodalom provinciális helyzetben volt, ha a magyar, s elnyomottban, ha a jugoszláv irodalommal vetjük össze. „Az első világháborút követő évtizedekben — olvassuk — a vajdasági magyarság [...] szellemi tájékozódását, művészetét, irodalmát gyökeréig áthatotta [...] az irányítvesztés, a hitevesztettség, a befelé fordulás, s mint kíséző tünet: a szellemi és nyelvi elszegényedés, az igény- és értékszint aggasztó apadása.” A kisebbségi irodalom helyzetét a nemzeti kisebbség jogfosztott sorsa határozta meg, amely lényegében nem tette lehetővé, hogy létrejöjjön az önálló nemzeti irodalom.

Ennek feltételeit a felszabadulást követő szocialista fordulat teremtette meg, amely új alapokra helyezte a jugoszláv nemzetiségi politikát és a teljes jogegyenlőség alapján szabályozta a nemzetiségek helyzetét. Valójában csak ekkor következhetett be a nemzeti irodalomnak (és intézményrendszerének) kiépítése. Ennek az irodalomnak meg kellett határoznia a maga helyzetét, méghozzá kettős irányban; egyrészt az anyanyelvi nemzeti

kultúra, másrészt a többségi nemzet művelődése felé. Vagyis be kellett mérnie azt a helyet, amelyet elfoglal mintegy a magyar (-országi) és a jugoszláv kultúra között. Ezt a helyet, Szeli István szerint, hármass történelmi determináció jelölte ki: „Képzettartalmaival, kulturális emlékeivel, régebbi üzeneteivel, nyelvi, stílári és verselési hagyományaival [...] a maga »anyairodalmához« kapcsolódik, [...] földrajzi, állami, politikai hovatartozása, valamint eszmei tartalmai szerint azonban a jugoszláv közösség alkotóeleme, azon belül pedig egy ma még csak inkább alkotmányjogi autonómiát élvező területnek, mintsem endogén kulturális közösségnek a szellemi tartalma.” Ez az autonómiát élvező terület a sajátos történelmi (pl. többnemzeti-ségi) hagyományokat és entitást képviselő Vajdaság.

Szeli nemzetiségi irodalom meghatározása, mint általában tanulmányai, a jugoszláviai magyar művelődés időszerű kérdéseire válaszolnak. Egy nemzetiségi közösség önismertetését ápolják, öntudatosodását támogatják. Ez ennyiben művelődéspolitikai feladat. Am az, hogy a nemzetiségi irodalom jellegének teoretikus leírására is vállalkozik, már több, mint pusztán művelődéspolitikai. Ebben a vállalkozásban Szeli István olyan tudományos diszciplínát érint, amelynek valójában még nincs is Kelet-Közép-Európában elmélete és praxisa, még kevésbé intézménye. A „nemzetiségtudományra” gondolok, amely valamikor a századelőn ugyan megszületett (pl. Karl Renner, Otto Bauer, Aurel Popovici és talán mindenek előtt Jászi Oszkár műveiben), ám hamarosan el is sülyedt a világpolitikai változások között. Pedig ennek a „nemzetiségtudománynak” nagyrészt ki van dolgozva a marxista alapvetése, elsősorban Lenin nemzetiségpolitikai írásaiban. A jugoszláviai, romániai és csehszlovákiai magyar publicisztika tanúsítja, hogy milyen erős igény él ez iránt a még neve-sincs tudomány iránt. Szeli István is ezt műveli, ha egyelőre nem is nevezi a nevén.

Pomogáts Béla

Zsilka Tibor: Stilisztika és statisztika.
Bp. 1974. Akadémiai K. 79 l.

A könyv borítóján jogosan szerepel, hogy a mű az első kvantitatív stilisztikai könyv Magyarországon. Ilyen értelemben tehát úttörő munkával állunk szemben.

A szerző néhány költő néhány versének statisztikai elemzésével kíván választ találni olyan kérdésekre, mint egy-egy költő verseinek, stílusának sajátosságai, egy-egy szépirodalmi stílus jellemzése, s a XX. századi magyar költészet jellemzése. Foglalkozik ezenkívül a képvers hírértékével, valamint